

Utveckling av en europeisk namnstandard för perenna plantskoleväxter

Bakgrund

Internationell reglering av växters vetenskapliga namn

För plantskolenäringen, säljaren och konsumenten, liksom för den naturvetenskapliga världen, är det viktigt med ett universellt och stabilt namngivningssystem. För växternas del börjar detta namngivningssystem 1753, då Linné införde de binära vetenskapliga växtnamnen. Detta verktyg används än idag över hela världen, men har naturligtvis utvecklats och reglerats med avseende på alla nya detaljer som framkommit sedan dess. I det globala regelverket International Code of Botanical Nomenclature, vars senaste upplaga, Vienna Code, gavs ut 2006, finns principerna och reglerna för vetenskaplig växtnamngivning. Nomenklaturkoden är ren juridik. Vad de specifika släktena, arterna etc. skall heta är däremot grundat på biologi och bestäms utifrån växternas släktskap och utseende. Det är dessa båda komponenter som påverkar växternas namn. Genom alltmer sofistikerade analysmetoder ökar kunskapen om växternas släktskap, vilket förändrar vår klassificering av släkten och arter. Detta är grunden till att vetenskapliga namn ändras och kommer att ändras. Det är få som tycker om namnändringar och ändringarna kan i kommersiella sammanhang få allvarliga konsekvenser. Det aktuella projektet är ett sätt hjälpa upp denna för plantskolenäringen besvärliga situation.

Internationell reglering av kulturväxters namn

Den internationella botaniska namnkoden reglerar i huvudsak vilda växters namn. För kulturväxter, d.v.s. organismer som skapats av människan genom selektion, förädling etc. publicerades det första regelverket i början av 1950-talet. Detta regelverk, namnkoden för kulturväxter, Code of Nomenclature for Cultivated Plants, baseras på International Code of Botanical Nomenclature.

Kulturväxterna är oftast artificiella enheter, ibland med oklar eller komplex genetisk bakgrund, s.k. sorter, och dessa grupperas av praktiska skäl ofta i sortgrupper.

I den ökande internationella handeln med växter har kraven på växtnamnens globala användbarhet som referensverktyg ökat. De "fria" sortnamnen utgör här en bas för växtförädlarrätter och varumärken. Den senaste upplagan av Code of Nomenclature for Cultivated Plants, som gavs ut 2004, tog stor hänsyn till marknadens krav, utan att för den skull äventyra själva kärnan, d.v.s. att erbjuda ett internationellt tillämpbart regelverk för namnsättning av kulturväxter, där namnen måste förbli fritt tillgängliga referensverktyg för alla. Namngivningen för svenska plantskoleväxter följer naturligtvis kodens regler.

Nationell standard för kulturväxtnamn

Under stora delar av 1990-talet arbetade undertecknad och fem andra botanister från de botaniska trädgårdarna i Göteborg, Lund och Uppsala med en ny namnstandard för svenska kulturväxter. Standarden skulle ersätta den sedan länge utgångna Hylander m. fl. 1977, Våra kulturväxters namn på svenska och latin. Den nya boken, Kulturväxtlexikon, gavs ut 1998. Till skillnad mot sin föregångare tar Kulturväxtlexikon också upp de vetenskapliga namnens auktorer, växternas livsform, användningsområde och naturliga utbredning. Boken tar också upp sorter och sortgrupper, de senare för första gången i ett större sammanhang i Sverige. I Kulturväxtlexikon ansvarade undertecknad, tillsammans med Örjan Nilsson, Uppsala botaniska trädgård, för perenner, annueller och s.k. utplanteringsväxter.

En viktig funktion med Kulturväxtlexikon var att tjäna som en nationell standard för kulturväxternas svenska namn. De vetenskapliga namnen är naturligtvis nödvändiga i fackkretsar och i internationella sammanhang, men för konsumenten är de svenska namnen

ofta lika viktiga. Sättet att skapa svenska växtnamn baseras på en mycket lång svensk namntradition. De senaste decennierna har en mängd nya kulturväxter införts till Sverige. Att sätta nya svenska namn på dessa är en grannliga uppgift som kräver insikt i den svenska namntraditionen, språkkänsla och en god kunskap om växtens utseende, hur den används och om dess vetenskapliga namns betydelse. Idag sätts namnen i samarbete med representanter för plantskolor och konsumenter. I ett sista skede granskas de nya namnen av Svenska botaniska föreningens arbetsgrupp för svenska växtnamn, där undertecknad och Björn Aldén är med som representanter för kulturväxtsidan.

Den senaste tidens stora förändringar i marknadssortimentet och det faktum att en ny kod för kulturväxter utkommit efter att Kulturväxtlexikon gavs ut, gör att lexikonet mer och mer ersätts av Svensk Kulturväxtdatabas och av den namnstandard som kommer att ges ut 2009.

Svensk Kulturväxtdatabas

Denna databas är ett större databasprojekt över Sveriges kulturväxter, som startade som ett pilotprojekt inom Programmet för Odlad Mångfald 2001 med projektmedel från SJFR. I Samarbete med Nordiska Genbanken har undertecknad och Björn Aldén vid Göteborgs botaniska trädgård byggt upp Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD) <http://www.skud.se>, i vilken alla växter som odlas eller används i Sverige, genom tiderna, skall registreras.

Växtnamnen är själva kärnan i databasen och till dessa kopplas ett antal parametrar, som livsform, användningsområde och naturligt utbredningsområde. Databasen innehåller nu drygt 22000 vetenskapliga artnamn och drygt 35000 sortnamn. Det totala antalet botaniska namn (familjenamn, släktnamn, artnamn etc.) är nästan 67000. Antalet svenska namn i SKUD är nu drygt 18000. Till detta kommer en omfattande referensdel för kulturväxternas nomenklatur, taxonomi, kulturhistoria, odling etc. Hittills har över 8000 referenser skrivits in i databasen. Under förutsättning att SKUD får en mera långsiktig finansiering för datainläggning kommer växtnamn och referenser fortlöpande att matas in.

Material och metoder

På uppdrag av plantskolesektionen inom Gröna näringens riksorganisation (GRO) har undertecknad gått igenom perennsortimentet i GROs artikeldatabas (drygt 3000 namn) och Perennagruppens artikeldatabas (drygt 3500 namn), samt perennerna i Bengtsson, R. m.fl. (red.) 1989, Perennboken (ca 2700 namn), Hansson, M. & B. 2007, Perenner (ca 3000 namn) och delar av Jansson, G. 1996, Trädgård för entusiaster (drygt 1000 namn). Dessa huvudkällor för namn på i Sverige odlade perenner har kompletterats med genomgångar av namn på perenner i ett stort antal svenska plantskolekataloger.

Samtliga namn har kopplats till SKUD efter det att namn på sorter och sortgrupper har jämförts med namnen i den nu gällande europeiska namnstandard, Hoffman, M.H.A. m.fl. (red.) 2005, List of Names of Perennials. International standard 2005-2010. 5:e uppl., med Royal Horticultural Society Horticultural Database <http://www.rhs.org.uk/rhsplantfinder/plantfinder.asp>, med den belgisk/holländska Plantago, Plant Index <http://www.plantago.nl/plantindex/index.htm>, och med den tyska PPP-Index, Pflanzeneinkaufsführer für Europa <http://www.ppp-index.de/pppindex.dll?MID=2756>.

De vetenskapliga namnen har kontrollerats i moderna floror och monografier och i tillämpliga fall också i World Check List of Selected Families från The Board of Trustees of the Royal Botanic Gardens, Kew <http://www.kew.org/wcsp/home.do> samt i GRIN Taxonomy for Plants, National Germplasm Resources Laboratory, Beltsville, Maryland <http://www.ars->

grin.gov/cgi-bin/npgs/html/tax_search.pl. och TROPICOS, <http://mobot.mobot.org/W3T/Search/vast.html>, utgiven av Missouri Botanical Garden.

Resultat

De kritiskt granskade namnen på i Sverige odlade och saluförda perenner finns nu tillgängliga för såväl European Plantnames Workgroup (ENA), förädlare, säljare och kunder i Svensk Kulturväxtdatabas, <http://www.skud.se>.

Det innebär att det nu är möjligt för den svenska plantskolemarknaden att få ut korrekta vetenskapliga och hortikulturella namn (sorter och sortgrupper), handelsbeteckningar, synonymer, svenska namn etc. på de perenna plantskoleväxter som förtecknas i GROs och Perennagruppens artikeldatabaser. En sådan facilitet, som sedan ett par år har funnits för i Sverige odlade vedväxter, har för perennernas del aldrig tidigare existerat i vårt land. Namnen kommer också att vara tillgängliga i: Aldén, B. & Ryman, S. 2009. Se nedan. Detta arbete föreligger nu i korrektur som PDF (765 sidor) och kommer att tryckas i februari. I såväl SKUD som i Aldén & Ryman 2009 finns nu för första gången också svenska släktnamn på i stort sett samtliga i Sverige odlade eller använda kulturväxter. Dessa namn har i flertalet fall skapats under 2008 i samråd med språklig expertis, bl. a. Språkrådet, Sveriges officiella språkvårdsorgan.

Diskussion

De sofistikerade analysmetoder som på sistone till en del radikalt förändrat klassificeringen av släkten och arter har inte i sin helhet tillåtit slå igenom i namnsättningen. En viss återhållsamhet bedöms som nödvändig för att skapa stabilitet för såväl handeln som konsumenterna. Så har t ex inte släktet *Aster* splittrats, som annars är brukligt på en del håll, bl. a. i Flora of North America. För att underlätta för användarna och i avvaktan på att splittringen av detta släkte accepteras mera allmänt, behandlas de "nya" asterläktena som synonymer till *Aster* i SKUD, i enlighet med Bremer, K. & al. 1994: Asteraceae - Cladistics & Classification. I andra fall, när splittringen är mera allmänt accepterad, har den accepterats också i SKUD. Det gäller t ex släktet *Sedum*, som nu splittras i *Sedum* i inskränkt bemärkelse (fetknoppssläktet), *Phedimus* (fetbladssläktet), *Hylotelephium* (kärleksörtssläktet) och *Rhodiola* (rosenrotssläktet). I fallet *Sedum* följer splittringen, grundad på DNA-analyser, på ett anmärkningsvärt sätt den "folkliga" taxonomin, vilket tydligt framgår av de svenska släktnamnen. Också när det gäller att slå samman tidigare välkända släkten till ett, har en viss återhållsamhet iakttagits. Så är *Galtonia* i SKUD inte inkluderat i *Ornithogalum* och *Fragaria* inte inkluderat i *Potentilla*. När sammanslagningen är mera allmänt accepterad, t ex att inkludera *Cimicifuga* i *Actaea*, är detta gjort också i SKUD.

Publikationer

Aldén, B. & Ryman, S. (huvudförfattare och redaktörer) 2009 (korrektur), Våra kulturväxters namn, ursprung och användning. Formas Förlag. Stockholm.

Övrig resultatförmedling till näringen

Den 29 september 2007 anordnade undertecknad en visning av Svensk Kulturväxtdatabas (SKUD) för medlemmar i Perenngruppen. Vid samma tillfälle förläste jag också om kulturväxtkoden, Code of Nomenclature for Cultivated Plants. Det gavs då även tillfälle att resonera om namnsättning av kulturväxter och om dessas svenska namn.

Undertecknad har, tillsammans med adjungerade representanter för näringen, deltagit i Svenska botaniska föreningens arbetsgrupp för svenska växtnamn. Möten har ägt rum den 19 april 2006, den 22 november 2007 och den 30 september 2008. Vid mötena har undertecknad

presenterat nya svenska växtnamn för arbetsgruppen. Namnen har under mötena granskats av såväl botanister som representanter för näringen, varför de slutligen fastställda namnen måste anses som väl förankrade. De nya svenska växtnamnen är inskrivna i SKUD, där också varje namn försetts med en opublicerad referens som förklarar namnen. Namnen med sina förklaringar publiceras sedan fortlöpande i Viola, GROs nyhetstidning, och i Hemträdgården, organ för Riksförbundet Svensk Trädgård.